

PECULIARITIES OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF DOMESTIC ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF EURO INTEGRATION

Summary. The article is dedicated to the analysis of the implementation of foreign economic activity of enterprises in the context of Ukraine's integration into the European Union. The features of the course of euro integration and the current legal basis of relations between Ukraine and the EU are considered. The peculiarities and priority directions of such cooperation are determined. The statistical data is analyzed and the dynamics of the amount of Ukraine's export to the EU countries from 2015 to 2016 are revealed. The main advantages and problems from the euro integration of Ukraine are determined. Measures to improve the efficiency of foreign economic activity are suggested.

Key words: efficiency, enterprise, euro integration, foreign economic activity, globalization, world economy.

УДК 338.1:338.22:631.1

Речка К. М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки*

Таврійського державного агротехнологічного університету

Rechka K. M.

*Ph.D. in Economics, Associate Professor
Tavria State Agrotechnological University*

ЗМІСТ ПОНЯТЬ І КАТЕГОРІЙ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ТА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Анотація. У статті розкрито зміст понять «економічний розвиток», «економічне зростання», «агробізнес» та «агрогосподарство». Сформовано схему класифікації агрогосподарств за критеріями. Виявлено головні рушійні сили, які впливають на економічне зростання сільського господарства. Розглянуто низку факторів впливу на розвиток сільського господарства загалом. Проаналізовано типи економічного зростання. Доведено, що економічне зростання можна розглядати як основний показник розвитку та благоустрою країни. Виявлено, що сучасне аграрне виробництво є результатом тривалого економічного зростання та розвитку людської цивілізації.

Ключові слова: економічне зростання, економічний розвиток, сільське господарство, фактори впливу, агровиробники, агрогосподарства, державна політика.

Вступ та постановка проблеми. Національне господарство будь-якої країни – це складна економічна система, яка організаційно є сукупністю багатьох сфер і галузей. За ступенем розвитку продуктивних сил та економічних відносин, суспільного поділу праці їхня кількість збільшується. Відповідно, в результаті зростають обсяги валового внутрішнього продукту країни та добробут населення.

Однією з пріоритетних галузей національної економіки є сільське господарство. Нерідко використовується і така поняття, як «аграрне виробництво». Чи є вони ідентичними? Спробуємо відповісти на поставлене питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст поняття та саму проблему економічного зростання розглядали та досліджували у своїх працях такі закордонні вчені, як С. Кузнець, Є. Домар, Р. Харрод, Р. Солоу.

Також побудові ефективних моделей зростання та розвитку економіки, пошуку механізму забезпечення їх дієвості, розробленню програм зростання та розвитку національної економіки присвячується досить значна кількість робіт таких вітчизняних вчених, як Л. Безчасний, В. Геєць, А. Гальчинський, І. Крючкова, А. Чухнова, Л. Федулова. Проте досі немає чітких тверджень того, чи є можливість збалансованого та стабільного зростання в Україні, а також як його досягнути в умовах кризових станів економіки.

Метою роботи є розкриття змісту понять економічного розвитку, дослідження факторів його зростання, а також взаємозв'язку економічного зростання та розвитку сільського господарства.

Результати дослідження. У тлумачних словниках «сільське господарство» визначається як галузь народного господарства, виробничо-господарська діяльність у рослинництві і тваринництві [10, с. 617]. У словнику іноземних слів поняття «аграрний» (лат. “agrarius”) насамперед визначається як «земельний» і відноситься до землеволодіння та землекористування [14, с. 15]. Порівнюючи словникові визначення змісту понять «аграрне виробництво» і «сільське господарство», можемо стверджувати, що вони ідентичні. У першому випадку увага акцентується на виробничих процесах у двох головних галузях сільського господарства, у другому – на процесах землеволодіння і землекористування. До речі, вони можуть поєднуватися в одній особі або персоніфікуватися в різних суб'єктах. Принаймні поняття «аграрний» недоречно використовувати до галузей, які виробляють для сільського господарства (аграрного виробництва) засоби та предмети праці (техніку, міндобрива, пальне тощо), а також тих підприємств, що використовують продукцію сільського господарства як сировину. За найбільш узагальненого підходу аграрне виробництво – це землеробство і тісно пов'язане з ним тваринництво.

У зв'язку з цим вважаємо некоректними твердження тих науковців, які, досліджуючи підприємницький аспект, зазначають, що «аграрний бізнес – це система відносин <...> у сфері виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки, реалізації, а також у сфері агросервісного обслуговування процесу сільськогосподарського виробництва» [13, с. 8].

Важливо наголосити на тому, що питання дослідження терміна «агробізнес» ґрунтовно викладене в публікації Ю. Губені «Агробізнес у системі організації сільського господарства» [4]. Звернемо увагу на те, що йдеться про агробізнес у сільському господарстві. При цьому автор справедливо вказує на «дещо спрощений підхід до визначення агробізнесу, коли до нього механічно включають усіх учасників АПК, забуваючи про деякі структурні та функціональні відмінності. <...> Але ж, на відміну від АПК, у структуру агробізнесу не включають органи державного й місцевого управління (самоврядування), а сервісне обслуговування таких підприємств АПК, як тракторні заводи, хімічні комбінати, заклади торгівлі, напевно, не можна вважати агробізнесом. Агробізнес – це, насамперед, не сукупність підприємств і суб'єктів підприємництва, а особливий тип партнерських відносин, організації співпраці, який створює сприятливі умови для їх учасників» [4, с. 36].

Безумовно, термін «агробізнес» більш складний порівняно з терміном «аграрне виробництво», а також тісно зв'язаний з послідовним рухом сільськогосподарської продукції. Є чимало сучасних агроструктур, які включають переробку і виробництво продуктів харчування, оптову та роздрібну торгівлю ними, постачання та сервіс щодо сільського господарства. Однак за узагальненого підходу можна стверджувати, що аграрний бізнес – це підприємницька діяльність в аграрному виробництві або в сільському господарстві, тобто в землеробстві і тваринництві.

Потребує уточнення поширена точка зору науковців, згідно з якою «сільськогосподарська система, система господарювання – це спосіб облаштування землеробської території у сфері рослинницького і тваринницького виробництва та переробки сільськогосподарської продукції з урахуванням певних екологічних та економічних критеріїв» [15, с. 5]. Йдеться про «переробку сільськогосподарської продукції». Якщо звернутися до практики, то вона здійснюється і в сільськогосподарських підприємствах, і тих підприємствах, які виокремилися від них. У такій ситуації, напевне, можливий двоякий підхід до цього питання.

Поняття «сільське господарство» або «аграрне виробництво» тісно зв'язане з поняттям «аграрна сфера». Найбільш поширене визначення її змісту таке: це система, що «формується шляхом поєднання аграрного виробництва і сільських територій, які забезпечують діяльність основних складових сталого розвитку (економічної, соціальної та екологічної)» [5, с. 1]. Тобто йдеться передусім про єдність аграрного виробництва, сільських територій та побутової сфери.

Аграрне виробництво має спільні ознаки й відмінності з будь-яким іншим виробництвом. Щодо перших, то йдеться насамперед про зміст і функціональне призначення виробництва, а саме трансформацію природних ресурсів, вплив людей на предмети природи з метою надання їм властивостей та форм, придатних для задоволення різноманітних економічних потреб людей. Виробництво включає людський і матеріальний фактори. Вони мають єдине призначення і є складовими продуктивних сил. Іншими словами, усі первинні виробничі одиниці, зокрема аграрні, з точки зору виробничих ресурсів включають засоби

виробництва (природно-речовинний фактор) і людський (особистий) фактор. Іноді його називають «фактор праці», «робоча сила». При цьому вказується на ту обставину, що фактор за своїм значенням – це «виробляючий», «діючий», а «робоча сила» – лише здатність людини до праці. Відповідно, людський фактор виробництва – це людина, яка володіє такою робочою силою, яка в змозі поєднатися із засобами виробництва на конкретному робочому місці підприємства і привести їх у дію, тобто здійснювати певний процес праці. Обидва фактори виробництва є складовими продуктивних сил. Вони мають спільне функціональне призначення, таке як трансформація природних ресурсів у матеріальні та інші блага, що придатні для задоволення різноманітних економічних потреб людей. Передумовою функціонування та взаємодії факторів виробництва є їхня кількісна та якісна відповідність. Кількісна незбалансованість факторів виробництва приведе до того, що той або інший їхній компонент не зможе бути повністю задіяним. Особливе значення в господарстві має якісна збалансованість факторів виробництва, тобто адекватність професійно-кваліфікаційного рівня працівників техніко-технологічній оснащеності кожного робочого місця [8, с. 11].

Загально визнаним в економічних джерелах є положення про суттєві особливості, які притаманні сільському господарству. Коротко вони визначаються більшістю вчених таким чином.

Сільське господарство – капіталомістка галузь, при цьому окупність інвестицій розтягнута у часі; вкладені в неї капітали дають віддачу переважно з третього або четвертого року, що стримує вкладення коштів у сільське господарство. Для пом'якшення впливу цього фактору в усіх розвинутих країнах земельні угіддя незалежно від форми власності розглядають як загальнонаціональне надбання, а кошти на їхнє збереження виділяються з бюджету. Крім того, держава бере на себе значну частину видатків, пов'язану з формуванням соціальної інфраструктури села, розвитком сільських територій. До того ж сільське господарство менш ефективно порівняно з іншими галузями економіки.

У сільському господарстві має місце також швидка амортизація виробничих фондів через використання їх у несприятливих умовах (робота на відкритому просторі, з хімічними препаратами, мінеральними добривами).

Сільськогосподарське виробництво пов'язане з біологічними та природними процесами, на які людина не може впливати; прямо залежить від природно-кліматичних факторів з яскраво вираженим сезонним, циклічним характером виробництва, що не має достатнього рівня доходів. Тому нині воно є найбільш відсталою галуззю порівняно з іншими галузями економіки [1, с. 48].

Віддаючи належне викладеному вище, вважаємо, що головна особливість сільського господарства полягає в тому, що тут пріоритетним виробничим ресурсом є земля. Вона є природним даром і просторово обмежена. Результати аграрного виробництва значною мірою залежать від родючості та місцезнаходження земельної ділянки, безумовно, у сільському господарстві тісно переплетені природний та економічний процеси. Звідси випливають нестабільність, непередбачуваність результатів господарської діяльності.

Сільське господарство, як і будь-яка інша галузь, виступає частиною національної економіки та є сукупністю окремих виробничих одиниць. Їх називають по-різному, зокрема «господарство», «підприємство», «ферма», «агрофірма», «господарське товариство», «виробничий кооператив».

За найбільш узагальненого підходу до первинних виробничих одиниць доцільно, на наш погляд, використати два терміни, такі як «господарство» та «підприємство».

У свій час М. Туган-Барановський ставив питання про те, що таке господарство, що значить господарювати; чим же відрізняється господарство від того, що ми не звемо господарством. «Господарством ми звемо тільки таке діло, котре веде до якоїсь зміни наших стосунків до речей, які нас оточують і що нам для тієї чи іншої потреби необхідні. Наше господарство завжди полягає в тому, що ми набуваємо собі ті чи інші потрібні речі, присвоюємо їх, змінюємо їх» [16, с. 57].

Вважаємо, що сьогодні науково обгрунтованим є таке співвідношення понять «господарство» і «підприємство». Вони тотожні в тому сенсі, що є первинними виробничими одиницями (осередками), функціональне призначення яких полягає у трансформації виробничих ресурсів у матеріальні блага і послуги, що призначені для задоволення потреб людей. У посередницькій діяльності вони не функціонують. Водночас категорія «господарство» більш узагальнена порівняно з «підприємством» і має відносно ширше коло вживання. Так, з точки зору типу економічних систем і моделей економіки широко використовуються такі поняття, як «натуральне господарство», «товарне господарство», «ринкове господарство». Крім того, термін «господарство» може відноситись і до певних галузей економіки (наприклад, існують сільське і лісове господарство, а в національній економіці є народне господарство). Усі виробничі одиниці – це господарства, включаючи домашні. Підприємства, як правило підприємства товарно-підприємницького типу, відособлені в «просторі і часі» від домогосподарств.

Щодо останніх, то в історичному контексті на ранніх етапах розвитку людства домогосподарства були головними виробниками життєвих благ, а особливо в епоху панування натуральних господарств. Більше того, навіть на перших етапах розвитку капіталізму в промисловості поширеною була праця на дому. За висловом К. Маркса, у цьому разі мало місце «формальне підкорення праці капіталу». На відміну від нього, «реальне» підкорення пов'язане з розбудовою капіталістом власних підприємств (фабрик і заводів), на яких під його контролем працювали найманці. Домашні господарства як виробники певних благ поступово втрачали своє головне виробниче призначення. Деяким винятком з цього правила є сучасна «праця на дому», а особливо з появою та поширенням персональних комп'ютерів та Інтернету.

Нині в багатьох країнах, передусім в економічно відсталих, у домашніх господарствах виконуються виробничі процеси головним чином побутового характеру, а саме приготування їжі, пошиття одягу, будівництво та ремонт житла. Йдеться про виробництво благ для власних потреб.

Основними економічними функціями домашнього господарства є створення, реалізація, збереження та відтворення людського капіталу – головної продуктивної сили суспільства, джерела його існування та розвитку [8, с. 9–10; 9].

Більш конкретними категоріями щодо аграрних господарств є форми організації їхньої сільськогосподарської діяльності. При цьому дефініція «форма» включає спосіб їхньої діяльності та організаційно-правовий контекст. Зрештою, будь-яке агробізнесове формування функціонує в певній організаційно-правовій формі, яка формалізує конкретний господарюючий суб'єкт у формі згідно з нормами чинного законодавства. Тобто первинні виробничі одиниці набувають правового статусу насамперед фізичної або юридичної особи та різних організаційно-

правових форм. Як правило, вони вибираються самими суб'єктами господарювання, які орієнтуються значною мірою на чинне законодавство.

Агрогосподарства можна класифікувати за багатьма ознаками. Однією з головних є їхній розподіл на натуральні та товарні.

Перші – це історично початкова й елементарна форма функціонування первинної виробничої ланки. В ній продукція виробляється для задоволення власних потреб, тобто не набуває форми товару. Тут має місце поділ праці в межах цього господарства передусім за статтю та віком. Техніка проста і примітивна, продуктивність праці низька. Відповідно, додатковий продукт незначний, а відтворення продукту й економічне зростання здійснювалися переважно на екстенсивних засадах. Економічний розвиток відбувався лише впродовж тривалого часу. Основними формами натурального господарства були первісно родинні господарства; натуральні господарства античних часів; феодално-поміщицькі та селянські господарства.

З виникненням та розвитком товарно-грошових відносин поряд із натуральними виникли товарні господарства. З їхньою появою практично «чистих» натуральних господарств не існує. Як мінімум на «вході» вони є товарними, тобто купують ті чи інші засоби виробництва (лопати, плуги, серпи, граблі тощо) і продають певну частку виробленої продукції.

Сільське господарство – це та галузь економіки, в якій найбільшою мірою дотепер збереглися переважно натуральні господарства на кшталт домогосподарств. Характерним це є для економічно відсталих та багатьох постсоціалістичних країн, зокрема України.

На індустріальному, а тим паче постіндустріальному етапах розвитку економіки натуральне господарство в аграрному виробництві є анахронізмом. Це мануфактурний етап його розвитку, відповідно, є ознакою відсталості галузі. В натуральних агрогосподарствах не використовують переваги суспільного поділу праці та масштабу виробництва. І не випадково на певному етапі розвитку сільського господарства основними виробниками стали товарні, тобто агробізнесові, господарства. Однак тією чи іншою мірою вони все ж таки є натуральними, оскільки частку виробленої продукції не реалізують, а використовують для подальшого виробництва (наприклад, зернові для посіву), внутрішнього споживання або виробництва кормових культур для власного тваринництва.

Агрогосподарства товарно-ринкового типу мають двоїсту природу. Йдеться про те, що вони водночас економічно уособлені та є окремою ланкою в системі суспільного розподілу праці. Тобто господар-товаровиробник самостійно вирішує численні питання організації виробництва (свобода у виробничій діяльності), а саме вибору сфери та місця діяльності, техніки та технології виробництва, форми організації праці (менеджмент). У зарубіжній економічній літературі у зв'язку з цим говорять про такі функції на мікрорівні: що, як, скільки, для кого і з ким виробляти. Водночас, оскільки виробляються товари, які реалізуються виробником на ринку, останній детермінує його економічну свободу. Фактично йдеться про врахування виробником кон'юнктури того ринку, на якому він розраховує продати свою вироблену продукцію. Якщо говорити образно, то економічний суверенітет виробника, обмежений ринком, фактично є автономією в його межах, усвідомленою необхідністю, що диктується об'єктивною реальністю, економічними законами ринку. Головне, на відміну від натуральних господарств, для агробізнесових формувань головною метою є отримання прибутку або доходу, який перевищує витрати виробництва.

Національна економіка ринкового типу функціонує на засадах суспільного поділу праці, кожне господарство доповнює інше, отже, тільки в єдності вони забезпечують нормальний рух відтворення. При цьому формується та функціонує декілька таких різновидів економіки, як національна і регіональна економіки, економіка сфер і галузей. Усі вони є агрегованою сукупністю економік окремих господарств (підприємств), тобто первинних виробничо-господарських ланок.

Головна особливість державно-планової економіки полягає в тому, що останні функціонували на засадах централізованого-директивного планування, тобто не були економічно самостійними. Якщо говорити образно, то держава, взяла на себе ті функції, які в товарному господарстві переважно виконує ринок.

За рівнем концентрації виробництва або за розмірами агропідприємства розподіляють на ту чи іншу кількість груп. За найбільш узагальненого підходу науковці виокремлюють три групи, а саме малі, середні і великі. Для цього використовують різні показники, найчастіше береться до уваги обсяг виробленої або реалізованої продукції. У сільському господарстві одним із важливих показників є розмір землекористування.

Важливими критеріями класифікації агрогосподарств є їхній розподіл за формами власності на засоби та результати праці, використання чи невикористання найманців.

На рис. 1 подано класифікацію агрогосподарств за розглянутими вище критеріями.

З точки зору рушійних сил, рівня використання потенціалу економічного розвитку важливим є поділ агроструктур на підприємницькі та непідприємницькі. Логічно, що в перших значно вище рівень використання потенціалу розвитку господарської діяльності. Водночас питання критеріїв такої класифікації сільськогосподарських виробників є дискусійним. І це не випадково. Оскільки і раніше, і дотепер зміст «підприємництва» науковці визначають неоднозначно.

У радянську добу в економічній літературі дефініція «підприємництво» практично не використовувалася. Не приділяли йому належної уваги і класики політекономії. К. Маркс лише розглядав питання поділу одержаного прибутку капіталістичними підприємствами (в умовах розвинених кредитних відносин) на підприємницький дохід і процент. З цього логічно випливає висновок про те, що будь-який функціонуючий капіталіст є водночас підприємцем.

У цьому разі йдеться про господарсько-виробничий контекст підприємництва. Як вже зазначалося, критерії поділу первинних виробничих одиниць можуть бути різними. Одним із них є розподіл товарних господарств на трудові (ім притаманна тотожність власності і праці) та капіталістичні. Відповідно до цього деякі науковці поділяють товарне виробництво на просте та підприємницьке [12, с. 126–127].

Якщо погодитися з цим положенням, то можна сказати, що, наприклад, у США в сільському господарстві близько 85% фермерських господарств є непідприємницькими, хоча виробляють товарну продукцію.

Відносно спрощеним є критерій поділу агроструктур на підприємницькі та непідприємницькі залежно від чинного господарського законодавства України. Відповідно, підприємницькі структури та суб'єкти господарювання – це різні назви юридичних осіб, які метою своєї діяльності ставлять одержання в процесі підприємництва певної норми прибутку [3, с. 9]. «В Україні підприємництво здійснюється в будь-яких організаційних формах на вибір підприємця. Основою організаційної форми є підприємство як самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання прибутку» [11, с. 4].

Щодо аграрного виробництва, то Держкомстат України сектор сільськогосподарських підприємств (тобто юридичні особи та їхні відокремлені підрозділи) відносить до підприємницького. Натомість усі господарства населення, зокрема особисті селянські господарства, не є такими. Критерій тут очевидний: підприємницькими є усі, навіть державні агроструктури, окрім господарств населення.

Водночас є інші підходи до визначення підприємницьких агроструктур, адже модель сільського господарства України перехідного періоду зорієнтована на три сектори. Перший – підприємницький – представлений крупними колективними структурами зі стратегічною орієнтацією на одержання максимального прибутку та цільовою орієнтацією на вирішення проблеми забезпечення продовольством на національному рівні. Другий – класичний селянський сектор – представлений особистими підсобними господарствами населення та стратегічно зорієнтований на виживання, адже не є основним місцем роботи

Рис. 1. Схема класифікації агрогосподарств

Джерело: розроблено автором

для основної частини їх власників хоча за доходами вони посідають провідне місце. Третій – селянське (фермерський) – на перехідному етапі посідає проміжне місце між вказаними секторами. Підприємницький фактично в сучасних умовах не завжди може стати таким стосовно сільського господарства, тому виживає та одержує прибуток за рахунок різних арбітражних операцій. У стратегічному плані його функція обмежується поки що роллю варіантної альтернативи [11, с. 130–131].

Нерідко критерієм підприємницьких сільськогосподарських виробників є те, що не всі товарні агроструктури здійснюють новаторські дії, а тому «не можуть бути віднесені до підприємницьких, бо це не веде до розвитку, прогресу» [11, с. 51].

Розбіжності в поглядах науковців на підприємницькі агропідприємства зумовлені відсутністю низки загально-визнаних положень до змісту дефініцій «підприємство» і «підприємець». Питання складне та багатоаспектне. У контексті виробничо-господарської складової аграрної сфери, джерел її економічного зростання та розвитку вважаємо науково обґрунтованим виробничий контекст підприємництва, а саме розгляд підприємництва як рушійної сили, фактору економічного зростання та розвитку. Відповідно до цього в умовах товарного виробництва, зокрема конкурентного середовища, будь-яке агробізнесове господарство за своєю глибинною сутністю є підприємницьким, тому підприємницький сектор – це всі, хто виробляє товари та послуги з метою їх продажу й отримання прибутку [2]. «Будь-яка систематична, на власний ризик самостійна ініціатива щодо розвитку діяльності з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та здійснення торговельних операцій з метою одержання прибутку є підприємництвом» [11, с. 6–7]. «Перехід до ринкової системи господарювання означає перехід до економіки підприємницького типу» [6, с. 5].

Кожний суб'єкт у ринковій економіці (зокрема, виробники товарів) об'єктивно змушений бути заповзятливим у господарській діяльності. До цього його підштовхує намагання як максимізувати прибуток, так і затриматись, зберегти своє місце на теренах ринкової економіки. Натомість усі ті суб'єкти, які не виявили належною мірою творчості та новаторства, у кращому разі не отримають належного прибутку, а в гіршому разі їм загрожує економічне банкрутство [7].

Зрештою, самі по собі ринкові принципи господарювання є підприємницькими. Адже головна мета будь-якого товаровиробника полягає не просто в одержанні

прибутку, а в його максимізації. Досягнення цієї мети зумовлює прояв новаторства, творчості, неординарності в господарській діяльності, а це пов'язане з ризиком. Цьому сприяє і жорстка конкурентна боротьба. Іншими словами, принципи ринкової економіки не тільки стимулюють підприємницький тип господарювання, але й роблять це об'єктивно необхідним. Ті суб'єкти господарювання, дії яких суперечать цьому, зазнають економічного банкрутства.

Економічним критерієм віднесення агрогосподарств до підприємницьких є їх товарність, а не правовий статус. Такими в Україні є всі сільськогосподарські підприємства й аграрні домогосподарства тією мірою, в якій вони є товаровиробниками.

Отже, некоректно ототожнювати економічний і правовий аспекти підприємницьких агрогосподарств, тобто «фізична особа» чи «юридична особа» не може бути критерієм розподілу виробничих одиниць на підприємницькі і непідприємницькі [8, с. 29].

Висновки. На підставі критичного огляду наукових праць і власних досліджень можна зробити такі висновки щодо змісту дефініцій функціонування сільського господарства та його первинних виробничих одиниць.

1) Сільське господарство – це аграрне виробництво в землеробстві та тваринництві. У сільському господарстві працівники мають справу з рослинним і тваринним світом, а тому особливе значення має сумлінне і творче відношення до праці. Тут біологічні процеси поєднуються з економічними. Економічний процес тісно пов'язаний з природним. Тобто природно-кліматичні умови є одним з важливих факторів, які впливають на наслідки господарювання. У сільському господарстві земля є найважливішою продуктивною силою.

2) Господарська діяльність в аграрному виробництві здійснюється в первинних виробничих одиницях, а саме агрогосподарствах (підприємствах). В економіці ринкового типу вони пов'язані суспільним поділом праці, а їхня взаємодія здійснюється через ринок.

3) Аграрні господарства мають спільні ознаки. Головною з них є трансформація природних благ у речовинні, що придатні для задоволення економічних потреб людей (близько 70% у продуктах харчування). Водночас агрогосподарства суттєво різняться за типом економічної системи, формами власності та господарювання, розмірами, соціоекономічним станом суб'єктів господарювання. Саме ці чинники визначають їхнє економічне зростання та розвиток.

Список використаних джерел:

1. Булат М. Напрями державної бюджетної підтримки сільського господарства. Економіка АПК. 2010. № 3. С. 46–50.
2. Варга В. Роль государства в рыночном хозяйстве. Мировая экономика и международные отношения. 1992. № 10. С. 70–79.
3. Воробьев Ю. Капитал предпринимательских структур в системе финансового менеджмента. Симферополь: Таврия, 2000. 324 с.
4. Губені Ю. Агробізнес у системі організації сільського господарства. Економіка АПК. 2009. № 7. С. 34–38.
5. Катан Л. Економічне забезпечення сталого розвитку аграрної сфери економіки: автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Миколаїв, 2013. 39 с.
6. Малиновська О. Державне регулювання розвитку підприємництва в Україні: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою». Ужгород, 2006. 18 с.
7. Мельник Л. Господарський аспект підприємництва та його державне регулювання. Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 23. С. 23–26.
8. Мельник Л. Економічні засади прибутковості сільського господарства: монографія. Дніпро: Свідлер А.Л., 2016. 346 с.
9. Мельник Л. Сутність і особливості класифікації приватних господарств в аграрній сфері економіки. Економіка АПК. 2002. № 7. С. 69–72.
10. Ожегов С. Словарь русского языка. 16-е изд. испр. Москва: Рус. яз., 1984. 797 с.
11. Малік М., Лупенко Ю., Романова Л. та ін. Підприємництво в аграрній сфері економіки / за ред. П. Саблука, М. Маліка. Київ: ІАЕ, 1998. 514 с.
12. Політична економія / за ред. С. Мочерного. Львів: Світ, 1990. 680 с.

13. Слав'юк Р. Асоційовані форми аграрного бізнесу (ринкова трансформація і проблеми регулювання): автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою»; Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2003. 39 с.
14. Словарь иностранных слов. 14-е изд., испр. Москва: Рус. яз., 1987. 608 с.
15. Солтис О. Підприємництво в умовах інтегрованого розвитку сільського господарства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)»; Львівський національний аграрний університет. Львів, 2011. 20 с.
16. Туган-Барановський М. Політична економія. Курс популярний. Київ: Наук. думка, 1994 263 с.

СОДЕРЖАНИЕ ПОНЯТИЙ И КАТЕГОРИЙ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Аннотация. В статье раскрыто содержание понятий «экономическое развитие», «экономический рост», «агробизнес» и «агрохозяйство». Сформирована схема классификации агрохозяйств по критериям. Выявлены главные движущие силы, влияющие на экономический рост сельского хозяйства. Рассмотрен ряд факторов влияния на развитие сельского хозяйства в целом. Проанализированы типы экономического роста. Доказано, что экономический рост можно рассматривать как основной показатель развития и благоустройства страны. Выявлено, что современное аграрное производство является результатом длительного экономического роста и развития человеческой цивилизации.

Ключевые слова: экономический рост, экономическое развитие, сельское хозяйство, факторы влияния, агропроизводители, агрохозяйства, государственная политика.

CONTENTS CONCEPT AND CATEGORIES OF ECONOMIC GROWTH AND DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL AGRICULTURE

Summary. The content of the concepts of “economic development”, “economic growth”, “agrarian business” and “agrarian economy” is disclosed in this article. The scheme of classification of agrarian economy according to criteria is formed. The main driving forces that have an impact on the economic growth of agriculture are identified. A number of factors influencing the development of agriculture in general are considered. The types of economic growth are analyzed. It has been researched and proved that economic growth can be considered as the main indicator of development and improvement of the country. It is revealed that modern agrarian production is the result of long-term economic growth and development of human civilization.

Key words: economic growth, economic development, agriculture, factors of influence, agricultural producers, agrarian economy, state policy.